

MEM

TÅBY SOCKEN, BJÖRKEKINDS HÄRAD, ÖSTERGÖTLANDS LÄN

AF NILS SJÖBERG

Vid Göta kanals utlopp i Slätbaken ligger Mems herrgård. Den har medeltidsanor och tillhörde under 1400-talet en af de förnämsta släkterna i Sverige vid denna tiden, ätten Grip. Ägare under senare hälften af nämnda århundrade var riddaren och konungens råd Algot Erengisleson (Grip). Efter hans död hölls arfskifte den 13 juni 1467, och som han var änklings och barnlös tillföll Mem hans fader höfvidsmannen i Östergötland riddaren Erengisle Nilsson († barnlös 1469). Senare skänktes det

till kyrkan och på midten af 1550-talet innehades det som indraget andligt gods i förläning af befallningsmannen på Vadstena slott Joen Karlsson (Gås), som skref sig till Mem. Han var gift med Agneta Arendtsdotter Örnflycht, hvilken efter sin förste mans död 1569 gifte om sig med ståthållaren Esbjörn Pedersson (Lilljehöök) till hvilken hon medförde egendomen. Denne erhöll genom ett kungligt bref af den 29 november 1568 Mem till evärdelig ägo. Det tillhörde vidare hans dotter Ebba, som var gift

Mem från sjösidan.

Mem från gårdsidan.

med ståthållaren Jost Georgsson Kurtzel († 1606), 1645 dennes måg vice amiralen Henrik Fleming, 1652 hans änka Sigröd Kurtzel, 1663 och 1680 deras måg öfversten Erik Bagge af Berga († 1692). Vid reduktionen återkländes säteriet 1683 till kronan, men för de stora kostnader sistnämnde ägare nedlagt på godset tilläts det honom att behålla det emot andra gods enligt kammarkollegii bref af den 18 december 1683, hvilket konfirmerades af Karl XII den 14 september 1712. Men det hade då redan för en tid öfvergått till Flemingska huset för att ersätta den arfslott, som därifrån tillfallit Erik Bagges hustru och på grund af reduktionen måst delvis återbetalas. År 1721 återgick det så till Erik Bagges arfvingar, och ägdes af dem samfällt. Sonen, ryttmästaren Erik Bagge († 1705) och sonsonen ryttmästare Erik Jakob Bagge († 1728) ägde likväl största parten däraf. Året före Erik Jakob Bagges död sålde denne sin andel af Mem till lagman Daniel Sparrsköld, som redan förvärfvat de öfriga delägarnes lotter. Då denne 1739 dog öfvertogs gården af änkan, grefvinnan Hedvig Kristina Spens, som 1751 skänker den till sin måg vice amiralen greve Diedrich Henrik Taube och hans dotter, hennes enda barnbarn Hedvig Maria Taube. Vid amiral Taubes död 1781 tillföll då

Friherre Jacob von Saltza.

Mem dottern, som sedan 1765 var gift med landshöfdingen friherre Fredrik Ulrik Hamilton af Hageby och 1797 likaledes genom arf deras yngste son kornetten friherre Malkolm Hamilton. Denne dog 1803 barnlös, då Mem tillföll hans tre syskon, hvaraf $\frac{1}{2}$ friherrinnan Beata Hamilton († 1826) gift med öfverstekammarjunkaren greve Evert Fredrik von Saltza, hvilken samma år tillöste sig med arfvingarnas delar. Efter hans död 1859 ärfdes fräsesäteriet Mem med då underlydande utgårdar af sonen kammarherren friherre Edward Malcolm jämte syskon och, då sedermera utskiftning af utgårdarne till medarfvingarne gjorts, tillföll Mem ofvannämnde son. Då denne år 1900 afled ogift, dels ärfdes, dels inköptes godset af hans brorson notarien i generaltullstyrelsen friherre Jacob von Saltza, den nuvarande ägaren.

Mem ligger på en höjd, terrasserad och med skarp sluttning mot sjön inom park och trädgårdar. Inkörsvägen kommer nu från sidan mellan hufvudbyggnaden och ena flygeln in på en inre gård, mellan de båda flyglarna ligger en yttre gård, en terrass högre än den inre gården och afstängd mot denna och utåt af häckar. En planritning från 1700-talets början visar, att inkörsvägen då kom rakt framifrån mellan flygelbyggnaderna och till yttre gården. Till följd af den skarpa sluttningen

mot sjön är corps de logiet rätt lågt mot gårdssidan, men har åt den motsatta en mycket hög souterainvåning med väggarna täckta af ädla vinrankor, hvars drufvor under varma somrar mogna. Taket är säteritak, höjden är två våningar, den undre rusticerad, gafvelfronton, portal i trä; karnellerade pilastrar, bärande ett entablement. Fönstren i nedre våningen sitta på olika afstånd från hvarandra, och de största mellanväggarna äro afbrutna af en rosett på midten. Flyglarna äro en-vånings och hafva branta säteritak.

I förstugan sitter inmurad en sten, hvari är uthugget Flemingska och Kurtzelska vapnen med initialerna H. F. — S. K., därunder står: Erich Bagg . Maria Flemingh 1663.

Detta gifver en datering för undervåningen, kanske likväl endast för en ombyggnad, då källarvåningen med sina sneda vinklar ger ett mycket ålderdomligare intryck. Undre våningen är af gråsten och tegel med 5 fot tjocka väggar, den öfre däremot af reveteradt trä och tillbyggd af greve E. F. von Saltza 1821 — hans vapen och detta årtal är måladt i trappuppgången.

Förstugans tak uppbäres af två karnellerade kolonner och två halfkolonner, förbundna med bågar. Genom den mellersta går trappuppgången till öfre våningen, genom de båda andra för trappsteg ner, till vänster till salsingången, till höger har den gamla ingången blifvit afstängd. På högra väggen en dörr förande in till en liten tambur, till vänster en blinddörr. Väggarna äro marmorerade med målade kolonner och hvalfsträngar. I taket hänger en lykta

Förstugan.

från 1700-talet, till vänster står en trofégrupp, värjor från 16—1800-talet, strelitsyxa på hvars skaft är inskuret: Tagit ved Narwa A:o 1700 af General Jacob Ludvig von Saltza. En mäsingstrumma med Fredrik den stores af Preussen krönte monogram är en trofé från 7-åriga kriget, tagen vid affären vid Neukahlen 1762.

Till vänster kommer man ned för trappstegen till salen, vänstra delen af våningen upptages af detta rum och lilla salongen — gröna kammaren kallad — åt hafssidan — köksdepartementet åt gårdssidan. I husets midt åt hafsidan ligger baronens arbetsrum — motsvarande förstugan åt gårdssidan, och våningens högra del utgöres af den stora salongen och två små kabinett.

Salen har af den ursprungliga dekorationen kvar de hvälfda dörröfverstyckena med målade romerska medaljonger. Ett stort skulpterad 1600-talsskåp med pilastrar och änglahufvuden upptar ena väggen och därpå står tre ostindiska bålar. En eldskärm med korsstygnbroderi, figurscen från 1700-talets början, ett serveringsbord med Mariebergsskifva märkas här också. På väggarna hänga kungaporträtt. Vasakungarna äro kopior från 1600-talet, bättre är ett af Karl XI som barn. Karl XII är ett godt porträtt af D. von Krafft visande den s. k. Lundatypen — från konungens senare år. Här finnes också hans systerson Karl Fredrik af Holstein-Gottorp som barn,

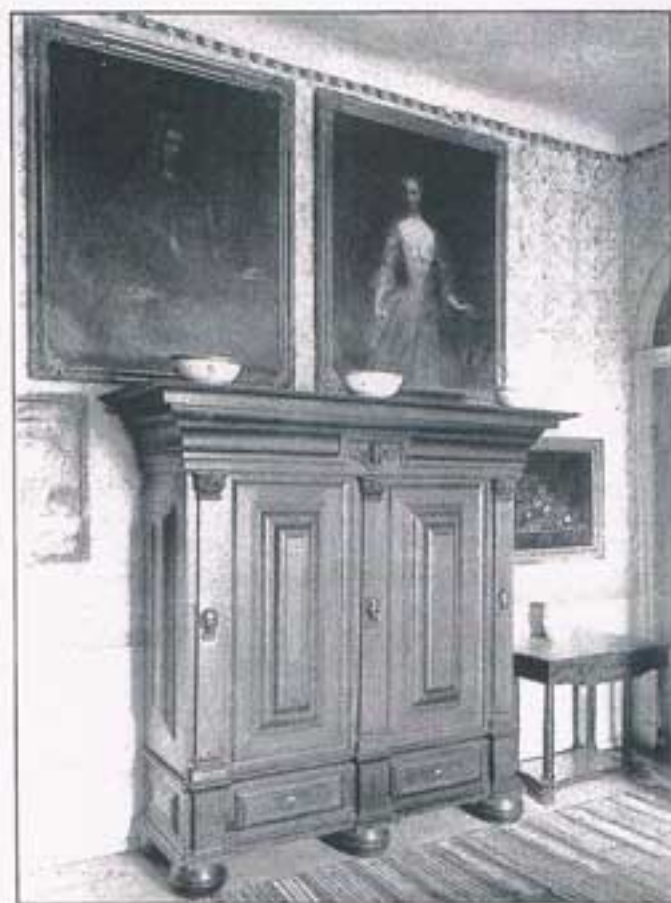
En af gårdsflyglarna.

poserande som fältherre i romersk dräkt, en replik från D. von Kraffts atelier af det kända porträttet på Gripsholm. Fredrik I och Ulrika Eleonora d. ä. stamma från G. E. Schröder, kungens här mycket bättre än drottningens. Så finnes här också några rätt intressanta säkerligen svenska stilleben från 1600-talet.

Gröna kammaren har gipstak med listindelning, en fönsternisch har kvar en dekorativ kalkmålning från 1700-talets midt. Möbelen är af björk från 1800-talets förra hälft, karmstolarna med lyra och korslagda pilar i ryggstödet, stolarna utan armstöd med romerska statyer i inlagdt arbete på ryggens midtplatta. Här finnes också en rokokosekretär med utmärkt vackra och smäckra former, inlagd i rutmönster och med beslag, ett golfur lackerad med kinesiska scener i guld på gråblått signerad Eric Nohrman Norrkiöping, samt en 1700-tals liten spinnrock. Gardinerna hafva en uppsättning från 1800-talets början, burna af ringbärande lejonmask i midten och pilar på sidorna. Bland porträtten märkes här norrmannen H. Jansens 1851 daterade byst af öfverstekammarjunkaren greve Evert Fredrik von Saltza (1775—1859), af hvilken andra exemplar finnas på flere ställen i huset. Af honom finnes dessutom här flera andra por-

Karl Fredrik, hertig af Holstein-Gottorp.
Oljemålning af D. von Krafft.

Skåp i matsalen.

trätt i olja, teckning och silhuett. Det bästa är ett medelåldersporträtt, signeradt af den danske målaren C. Viertel, som några år i början af 1800-talet var verksam i Sverige. En af F. Branders bättre målningar är det 1765 utförda porträttet af kammarherren friherre Karl Fredrik von Saltza (1717—1801). Den nuvarande ägarens föräldrar äro målade af L. Hansen, kammarherren greve Karl Anton Filip von Saltza år 1857 och hans grefvinna Kristina Gustafva, född De la Gardie (1822—1891) år 1856. Här finnes också ett akvarellporträtt af tre den nuvarande ägarens syskon som barn, signerade af A. Tholander 1853 samt en oljemålning af hans faster friherrinnan Hedvig Charlotta Katarina von Saltza gift Fock (1805—1875).

Arbetsrummet har tak med kraftig hålkäl och är indeladt med lister. I en af fönsternischernas tak finnes också en sådan ornering. Kakelugnen är en kolonn på kubisk underdel med empiriemönster i blått, gult och brunt. Dörröfverstyckena äro landskap i rokokorammar. Möbelen är i Karl Johansstil, likaså skrifbordsupp-

satsen, pendyl och stakar i mahogny och guldbrons, den stora spegeln har förgylld inramning af spöknippor och det därtill hörande bordets grå marmorskifva bäres på vingarna af två fristående gripar. Ett 1600-tals masurskåp upp-
 bär en del ostindiskt och svenskt porslin, mera förvaras däri. Man märker i synnerhet delar af en utmärkt vacker orientalisk servis med den Taubeska vapenfiguren under greflig krona. Synnerligen intressant är en eldskärm, föreställande kung Salomo och drottningen af Saba, stramaljbroderi dateradt 1626 och med ett monogram. Här hänger större delen af ställets porträttsamling. Af tidigare 1600-talsporträtt finnes en A. Kurtzel ætatis suæ 41 från 1630-talet och en okänd herre som pendant, en okänd öfverstlöjtnant Jacques Duncan från 1670-talet är afbildad med en mottagen order i hand och en fäktning i bakgrunden. M. Mijtens d. ä. har måladt ett vackert porträtt af assessor Daniel Sparrsköld (1686—1739), pendantporträttet af hans fru grefvinnan Hedvig Kristina Spens (1690—1758) är af annan hand. Ett synnerligen

*Kammarherren Grefve Karl Anton Filip von Saltzå.
 Oljemålning af L. Hansen.*

Arbetsrummet.

Mansporträtt.
Oljemålning från 1630-talet.

Damporträtt.
Oljemålning af D. K. Ehrenstrahl.

vackert damporträtt i halffigur, okänd person, är af David Klöcker Ehrenstrahl, och en likaledes okänd herre i röd talar med svart pälsbräm är signerad af J. D. Swartz 1725. Ett okänt damporträtt af O. Arenius hör till konstnärens mest färglysande arbeten, och visar en nästan modern uppfattning. Hofmarskalken fri-

herre Karl Fredrik Hamilton (1705—1753) är en skiss i G. E. Schröders art, landshöfdingen friherre Fredrik Ulrik Hamilton (1735—1797) och kammarherre Karl Fredrik von Saltza (1717—1801) äro båda goda arbeten af Fredrik Brandt, det sista signeradt och dateradt 1765. Porträttet af den senares friherrinna, Anna Katarina

Landmarskalken Grefve Hugo Herman von Saltza.
Oljemålning af L. Pasch d. å. 1779.

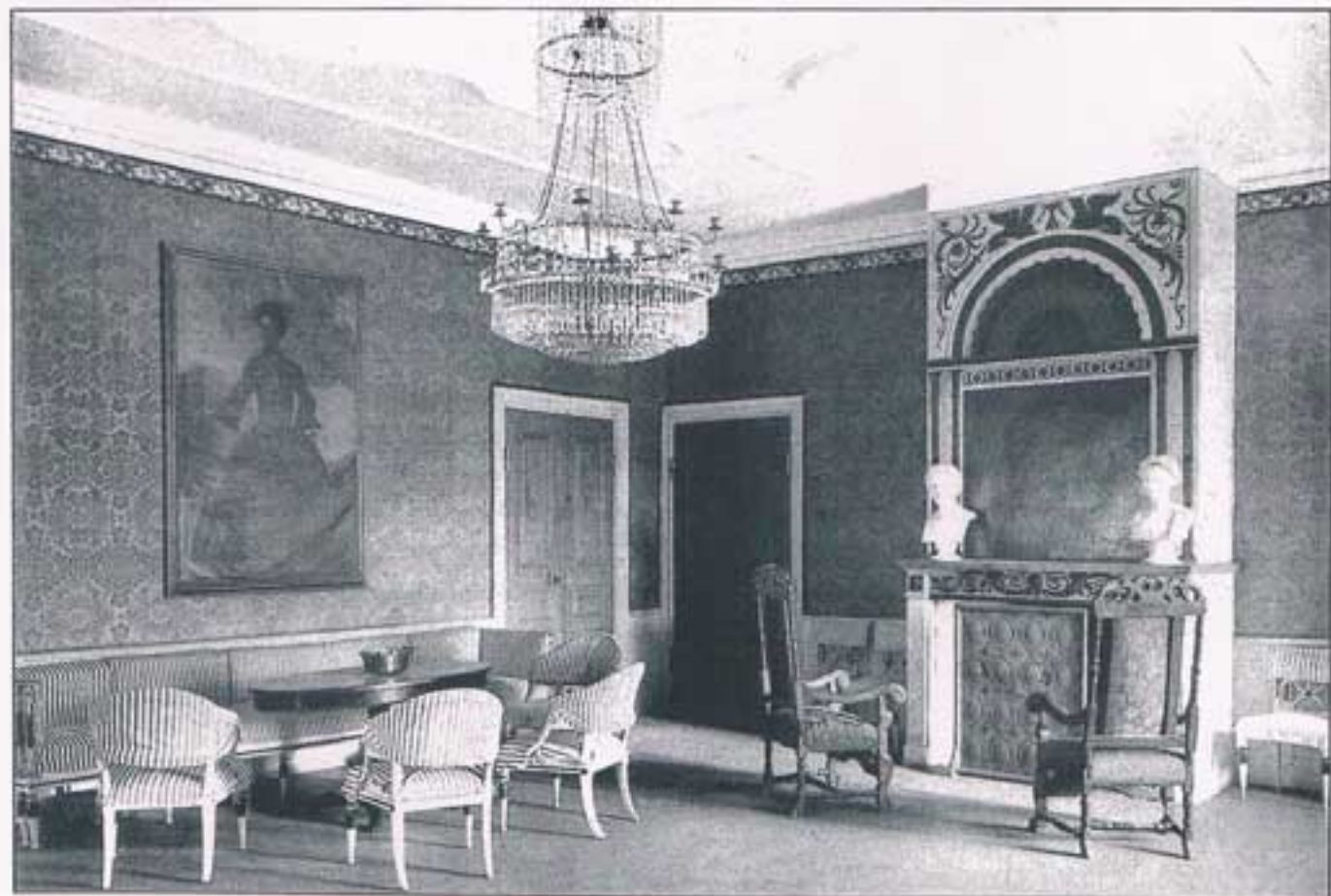
Amiralen Grefve Didrik Henrik Taube.
Oljemålning.

Danckwardt-Lillieström, är måladt först 1806 af C. Viertel. L. Pasch d. ä. har 1779 måladt det genom gravyrer kända porträttet af generalmajoren och landtmarskalken grefve Hugo Herman von Saltza (1726—1785). Amiralen grefve Didrik Henrik Taube (1711—1751) och hans grefvinna Magdalena Beata Ribbing äro af okänd mästare, baronerna Hans Gustaf (1722—1750) och Karl Fredrik von Saltza (1717—1801) äro signerade af Anders Bergius 1748, och landshöfdingen friherre Karl Diedrik Hamilton som ung i grön uniform af Ulrika Fr. Pasch.

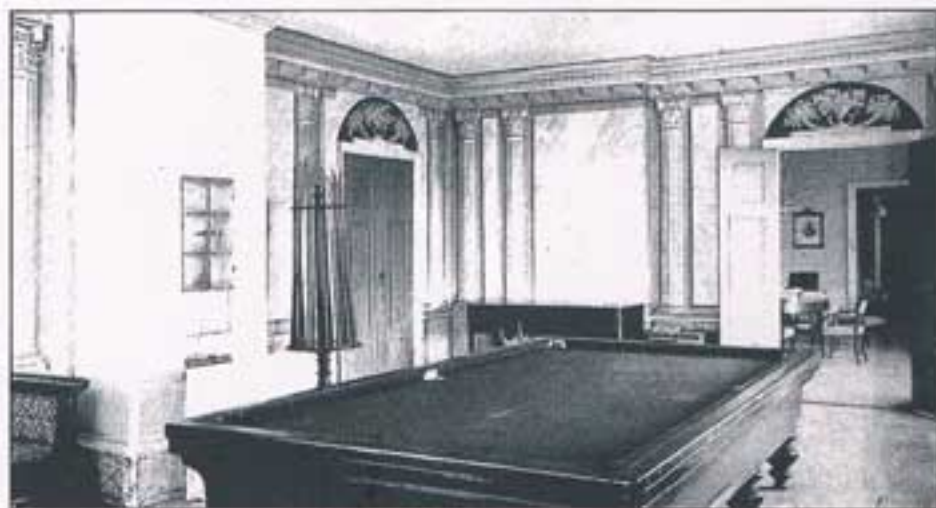
Stora salongen har möbler och dekorerung i sengustaviansk stil. Den stora öppna spisen har öfverstycket måladt med staty och ornament, gardinerna hafva sina kappor draperade i fasoner från 1800-talets början, mellan fönsterna till golvet nående spegel med inramning i hvitt, guld och brons, ett tungt öfverstycke buret af ett par mycket smärta fantasikolonner på hvar sida. Två blåa och hvita höga smala kinesiska urnor stå framför spegeln, två förgyllda skulpterade gueridoner och byster af generalpostdirektören och kammarherren friherre Hugo

Detalj af salongen.

Salongen.

Biljardsalen.

Adolf Hamilton till Boo och hans friherrinna Lovisa Johanna Ridderstolpe. Möbeln är i vitt och brons med undantag af två högryggade länsstolar från 1700-talets början framför spisen. På väggen hänger ett porträtt af hertig Karl Fredrik af Holstein-Gottorp som pojke i karolinsk uniform, ett verk från D. von Krafft's atelier. Två vackra empireljusstakar på tre lejonfötter i brons och guldbrons stå på kaminfrisen.

Af de små kabinetten har det ena en gustaviansk möbel och ett litet, mycket vackert, inlagdt toalett- och arbetsbord från 1700-talets midt. Ifrån fönstersmygen för en nu igenmurad lönntrappa man vet ej hvart. En sådan måste ju nästan finnas här, då sägnerna haft så mycket att syssla med de på Mem nedgrädda eller inmurade skatterna.

Uppför trappan kommer man till öfre förstugan. Dennes innervägg är upptagen af fyra dörrar mellan refflade halfkolonner, sammanbundna med bågsträngar. De midtersta dörrarna föra, den ena till nedgående trappan den andra till vindstrappan. Dörren längst till höger för genom en tambur till våningen mot sjösidan, den till vänster till en korridor med gästrum. En dörr på högra kortväggen för in till några gästrum. Öfre förstugan har en del rokokomöbler, särskildt märker man ett bord och ett par svängda inlagda byråar med lådfack ofvan-

på skifvan. Ett stort skåp på ena kortväggen innehåller en del från gården hopsamlade äldre föremål.

Här må anmärkas, att till samlingarna på Mem höra jämväl ett antal oljefärgsporträtt och kopparstick från 1700-talet, hvilka för närvarande finnas i baron von Saltzas våning i Stockholm.

Våningen mot sjön består af biljardrummet, biblioteket, Karl-Johansrummet och sängkammaren.

Biljardrummet har en målad marmordekoration, korintiska kolonner med entablement, ymnighetshorn med fruktskål öfver dörrarna, fruktfat öfver fönstren.

Biblioteket innehåller äfven arkiv med släkt- och gårdshandlingar. Särskildt stor är samlingen af öfverstekammarjunkaren greve E. F. von Saltzas litterära kvarlätenkap. Att märka är den stora samlingen af tryckta och handskrifna noter från 1700-talets slut och 1800-talets början. Möblerna äro af björk från 1840-talet, två vackra gustavianska speglar finnas här och F. Westins porträtt af Karl XIV Johan och Oskar I, båda gåfvor till greve E. F. von Saltza. Här hänger också en gammal intressant lappsk trolltrumpa.

Karl Johansrummet kallas så efter kungens porträtt och hans bataljer, som i litografier hänga på väggarna. Här finnes också en del frimurarporträtt, gipsmedaljonger utförda af C. Riebe 1853. Det är Karl XV och Oskar II som prinsar, öfverstekammarjunkaren E. F. von Saltza, statsrådet greve Henning Hamilton, biskop J. J. Hedrén och kyrkoherde J. Rothlieb.

Sängkammaren har en alkov mellan två kolonner och i denna en gustaviansk säng. I gästrummen hänger dessutom flera porträtt, bland annat ett af excellensen Germund Ludvig Cederhjelm (1755—1841).

Mem utgöres af 2 mantal med en areal af omkring 600 tunnland och är taxerad till 90,100 kronor.